

Jolanta Sajdera

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ORCID 0000-0002-7758-0117

Lektury znaczące. Refleksja nad obszarami aktywności naukowej Marii Dudzikowej inspirowana socjologiczną teorią wychowania Floriana Znanieckiego

Wprowadzenie

Studia literaturowe prowadzone przez badaczy są jednym z elementów pracy intelektualnej nad projektem badań. W literaturze metodologicznej wskazuje się na różne funkcje, jakie spełnia analiza literaturowa, poczynając od poszukiwania problematyki wartę zbadania, syntezy aktualnego stanu wiedzy na podejmowany temat czy wreszcie zbudowania pola pojęciowego danego zagadnienia. Kluczowym pozostaje pytanie z jakich publikacji korzystać?

Inspiracją do podjęcia refleksji nad studiowaniem literatury były wspomnienia wielu rozmów z Marią Dudzikową wśród i obok książek - w dosłownym lub symbolicznym znaczeniu. Zaproszenie wystosowane przez Profesora Bogusława Śliwerskiego do ponownego odczytania „treści z rozpraw naukowych, idei, myśli (...) zmarłej Profesor Marii Dudzikowej”¹ skłoniło mnie do ponownego sięgnięcia po teksty Pani Profesor w kontekście „lektur znaczących”, do których zachęcała wielokrotnie. O tym, ile ich było wiedzą uczestnicy seminariów Zespołu Samokształceniowego Doktorów przy KNP PAN, na które Maria Dudzikowa przywoziła ze sobą „gospodarski wózek”²

¹ B. Śliwerski, *Ostatnie pożegnanie Profesor Marii Dudzikowej, ale ponadczasowa recepcja jej dzieł naukowych*, w: <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2018/11/ostatnie-pożegnanie-profesor-marii.html> z dn. 27.01.2019.

² M. Dudzikowa, *O mojej miłości do książek. Esej osobisty*, w: (red.) M. Dudzikowa, M. Nowak, *O pasjach cudzych i własnych – profesorowie*. Wydawnictwo KUL, Lublin 2015., s. 124.

książek. Uzasadniała konieczność czerpania z literatury naukowej różnych dyscyplin, nazywając ją skarbnicą nośnych metafor i kategorii pojęciowych, niezbędnych badaczom zjawisk wychowawczych w ujęciu interdyscyplinarnym. Przybliżenie tematyki lektur polecanych przez Panią Profesor pozwala prześledzić obszary problemowe, które inspirowały ją samą. Przykładem jest koncepcja Jerome Brunera edukacji umiejscowionej w kulturze, która posłużyła prowadzeniu szeroko zakrojonych badań zespołowych prowadzonych pod jej kierunkiem³. Polecając młodym naukowcom wartościową literaturę M. Dudzikowa zwracała uwagę na znaczące idee naukowe, których znajomość i re/interpretowanie jest konieczne współczesnemu badaczowi zjawisk społecznych, jak na przykład koncepcja „współczynnika humanistycznego” Floriana Znanieckiego⁴. Dyskutując na seminariach nad projektami młodych badaczy wielokrotnie podkreślała kluczowe znaczenie tego stanowiska dla podejścia jakościowego współczesnych badaczy społecznych. Właśnie z tego powodu ponownie sięgnęłam po teksty socjologa wychowania i zwróciłam uwagę na pomijane wcześniej przeze mnie kwestie. W artykule przywołuję niektóre z nich stawiając pytanie o znaczenie idei F. Znanieckiego dla wyłonienia się obszarów aktywności naukowej Pani Profesor. Ze względu na szeroki zakres podjętego zagadnienia przedmiotem refleksji uczyniłam trzy płaszczyzny zainteresowań M. Dudzikowej: doskonalenie warsztatu naukowego, budowanie wspólnoty uczących się oraz zapobieganie działaniom pozornym w edukacji. Stanowią one punkty odniesienia dla ukazania możliwości realizacji idei socjologa wychowania we współczesnej pedagogice.

Doskonalenie pisarstwa naukowego

Recepcja dzieł F. Znanieckiego w naukach społecznych ma zmienną dynamikę. Jak zauważa Elżbieta Hałas, pomimo powszechnego stosowania pojęć wywodzących się z socjologii kulturowej jak „konstruowanie jaźni społecznej, wielokulturowość, społeczeństwo światowe, procesy cywilizacyjne”⁵, zapomina się, że ich źródłem są idee F. Znanieckiego. Koncepcja współczynnika humanistycznego stanowi jeden z teoretycznych fundamentów zwrotu paradygmatycznego w badaniach zjawisk społecznych, a wiążące się z nią

³ M. Dudzikowa, *Inspiracje Brunerowskie*, w: (red.) M. Dudzikowa, R. Wawrzyniak-Beszterda, *Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 27-40.

⁴ F. Znaniecki, *Wstęp do socjologii*, PWN, Warszawa 1922/1988, s. 25.

⁵ E. Hałas, *Klasyczna socjologia kulturowa: nowe odczytanie spuścizny Floriana Znanieckiego*, „Studia Socjologiczne” 2005 nr 3, s. 6-7.

rozumienie znaczenia doświadczeń biograficznych człowieka otwarło drogę badaniom auto/biograficznym.

Jedną z najczęściej polecanych pedagogom prac F. Znanieckiego jest „Socjologia wychowania”⁶ napisana oryginalnie w języku polskim, co pozwala na recepcję treści bez korzystania z tłumaczeń i interpretacji innych autorów. Nie jest to obojętne dla czytelnika, o czym mówiła wielokrotnie M. Dudzikowa przestrzegając przez czytaniem „interpretacji z interpretacji”, w których oryginalna myśl twórcy może podlegać zbyt daleko idącym zmianom. Dlatego podkreślała konieczność sięgania do pojęć źródłowych, porównywania wersji tłumaczeń i dostrzegania „(...) różnic między przekładami tego samego tekstu przez różnych autorów i radowanie się wybranymi przez siebie”⁷.

Zdefiniowanie w „Socjologii...” po raz pierwszy idei społeczeństwa wychowującego jest zdaniem Mirosława J. Szymańskiego nie tylko „bezsprzeczonym osiągnięciem”⁸ lecz czyni z książki pierwszy polski podręcznik w tej dziedzinie. Szerokie spektrum zagadnień poruszanych w obu tomach „Socjologii...” jest nadal źródłem refleksji nad społeczną funkcją wychowania widzianą z perspektywy relacji pomiędzy dobrem indywidualnym a dobrem społecznym⁹. Jak zauważa Bogusław Śliwerski¹⁰ procesualny charakter wychowania jest przedstawiony przez F. Znanieckiego w postaci uogólnionej teorii, ukazującej kluczowe zagadnienia niezależne od miejsca i czasu. Z tego względu lektura „Socjologii...” może być inspiracją dla współczesnych badaczy różnych dziedzin wychowania.

Sięgając ponownie do pierwszego tomu „Socjologii...” skoncentrowałam się na znaczeniu, jakie przypisywał F. Znaniecki słowu pisanemu. Nazywa on pismo/druk „instytucją pośredniego wychowania”¹¹, narzędziem służącym czytelnikowi nie tylko do poszerzania doświadczeń, ale przede wszystkim do korzystania ze „wspólnej publicznej własności duchowej”¹². O tym jak realna może być ta wspólnota przekonują się czytelnicy oraz autorzy artykułów

⁶ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*. T. 1 i T. 2. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1928/2001.

⁷ M. Dudzikowa, *O mojej miłości...*, dz.cyt., s. 120.

⁸ M. J. Szymański, *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

⁹ F. Znaniecki, *Socjologia ...*, dz.cyt., s. 216.

¹⁰ B. Śliwerski, *Pedagogika ogólna*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 251.

¹¹ F. Znaniecki, *Socjologia ...* dz.cyt., s. 113.

¹² Tamże, s. 116.

publikowanych w „Zeszytach Naukowych Forum Młodych Pedagogów”¹³ i czasopiśmie „Parezja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN”¹⁴. Historia powstania wymienionych czasopism, a także sposób ich funkcjonowania ilustrują sposób budowania słowem pisanim warunków do wymiany doświadczeń oraz poszerzania wiedzy o sobie nawzajem, jak pisał F. Znaniński. M. Dudzikowa jako inicjatorka utworzenia wspomnianych wyżej pisemnych form wymiany poglądów, ujmowała podobną refleksję w słowach „szukamy więc wspólnie szerokich perspektyw”¹⁵. Tak powstał „Międzyszkolnik”¹⁶ – platforma informacyjna z życia naukowego toczącego się pomiędzy „Letnimi Szkołami.” – który jest przykładem budowania wspólnoty w przestrzeni wirtualnej. F. Znaniński przewidział co prawda rozwój „nowych form porozumienia pośredniego” (tak zwane dziś „stare media”) był jednak wobec nich ostrożny i zalecał „przyswajanie i utrwalanie jedynie tych, które (...) są dla nas istotne i znaczące”¹⁷. Zwracał uwagę na proces, dzięki któremu pojawiają się teksty warte czytania: najpierw osobiste obserwacje zastępowane są przez przekazy ustne płynące od innych osób. Skłaniają one do poszukiwania znaczenia w oderwaniu od konkretnych obiektów na drodze refleksji. Nadawanie znaczenia jest zależne od precyzji opisów, najpierw ustnych a potem pisanych, w których słuchaczowi/czytelnikowi przedstawiane są doświadczenia autora. Piszący decyduje o tym co chce przekazać, a więc przelewane na papier słowa są dla niego znaczące, dlatego już na tym etapie dokonuje selekcji doświadczeń,

¹³ M. Chutorański, J. Moroz, O. Szwabowski, *O idei Zeszytów Naukowych Letniej Szkoły Młodych Pedagogów*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 465-471.

¹⁴ A. Korzeniecka-Bondar, B. Tołwińska, *Poprzeczka podniesiona wysoko- czyli jak powstała i funkcjonuje „Parezja. Czasopismo Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN”*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 499-511.

¹⁵ P. Zamojski, *Wspólnota uczących się. O Letniej Szkole Młodych Pedagogów rozmawiają Profesor Maria Dudzikowa oraz Profesor Tadeusz Lewowicki*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *O budowaniu kapitału ludzkiego i społecznego w środowisku naukowym. 25-lecie Letniej Szkoły Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 46.

¹⁶ P. P. Grzybowski, *O elektronicznym „Międzyszkolniku” – na bis, całkiem poważnie i z przymrużeniem oka*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 473-481.

¹⁷ F. Znaniński, *Socjologia ...*, dz.cyt., s. 120.

którymi chce się podzielić¹⁸. Zdaniem F. Znanieckiego nie każdy tekst ważny dla jego autora powinien być upowszechniony, decyzja powinna zależeć od doniosłości treści, weryfikowanej przez wydawców. Wówczas stanowić one mogą „ekstrakt najważniejszych cudzych doświadczeń, i to doświadczeń najwybitniejszych stosunkowo ludzi”¹⁹.

F. Znaniecki pisząc te słowa nie przewidział rzecz jasna realiów współczesnego rynku wydawniczego jak zjawisko „drapieżnych wydawnictw otwartego dostępu”²⁰ czy też quasi-czasopism, przed którymi przestrzega B. Śliwerski²¹. Nie rozwijając w tym miejscu tego tematu chcę zwrócić uwagę na postawę M. Dudzikowej wobec tekstów publikowanych przez badaczy. Pani Profesor zachęcała do wysyłania tekstów do czasopism zapewniających rzetelność redakcji naukowej a zarazem przestrzegała przez recenzjami o charakterze „koleżeńskim”. Przekonywała, że nawet surowa recenzja jest lepsza od akceptowania błędów, które autor powtarza w kolejnych publikacjach. Wskazywała książki, które jej zdaniem były przykładem dobrych i złych praktyk w tym zakresie²². Rozróżniała również książki „erudycyjne” – w których autorzy chcą podzielić się swoim czytaniem – od książek naukowych stanowiących efekt pracy badawczej. M. Dudzikowa zachęcała do pisania „na temat”, nie „na punkty” o czym świadczy wnikliwy proces recenzji, przez które przechodzili autorzy publikujący w „Zeszytach Naukowych Forum Młodych Pedagogów” oraz „Parezji”, chociaż czasopisma te nie posiadały wskaźnika Impact Factor. Pani Profesor nie poprzestawała na pokazywaniu przykładów wybitnych dzieł naukowych, nieustająco rozwijała samą siebie studiując „(...) autobiografie interesujących mnie uczonych i intelektualistów, aby lepiej rozumieć ich twórczość”²³. Sama będąc mistrzynią pióra starała się pomagać w doskonaleniu warsztatu młodym badaczom. Cel realizowała w trakcie wielu spotkań, a szczególnie podczas Letnich Szkół Młodych Pedagogów - proponując, aby XXX-tą jubileuszową LSMP poświęcić pułapkom

¹⁸ Tamże. s. 116.

¹⁹ Tamże, s. 116.

²⁰ E. Kulczycki, *Uważajcie na OSzustów w czasopismach*, w: http://ekulczycki.pl/teoria_komunikacji/uwazajcie-na-oszustow-w-czasopismach z dn. 29.01.2019.

²¹ B. Śliwerski, *Prawie naukowe czasopisma w procesie grantowy, punktozy i impakt-faktorzy*, w: tenże, *Habilitacja. Diagnoza, procedury, etyka, postulaty*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2017, s. 135-137.

²² M. Dudzikowa, *O mojej miłości.....*, dz.cyt., s. 137.

²³ Tamże, s. 131.

badania nad edukacją²⁴, a XXXI LSMP problemom z warsztatem pisarstwa naukowego²⁵. Dzięki staraniom M. Dudzikowej czytelnicy publikacji wydawanych po LSMP będą mogli na stałe korzystać z efektów jej pracy z młodymi badaczami stając się, jak pisał F. Znaniecki, uczestnikami „wspólnej publicznej własności duchowej”²⁶.

Budowanie „wspólnoty uczących się”

Pierwszy tom „Socjologii ...” zamyka rozdział, w którym F. Znaniecki podejmuje refleksję nad „dobrem społecznym”²⁷ jako celem wynikającym z funkcji społecznej wychowania. Autor dostrzega trudność w dookreśleniu znaczenia dobra społecznego w taki sposób, aby wychowawca (społeczeństwo wychowujące) był w stanie jednoznacznie ustalić hierarchię wartości ważnych dla wychowanków. Formułuje zatem dwa kluczowe zadania społeczne wychowania. Pierwsze z nich to przeciwdziałanie „atmosferze egoizmu zbiorowego i bezustannych, różnostronnych walk grupowych”²⁸. Autor zauważa, że podporządkowanie jednostki grupie oraz podkreślanie odrębności prowadzące do antagonizmów nie jest już potrzebne na etapie cywilizowanego społeczeństwa:

„Naiwny egoizm grupowy, uwzględnianie wyłącznie własnych interesów bez zamiaru ani szkoderia, ani pomagania innym, utrzymać się już nie daje jako trwała linia wytyczna życia grup społecznych”²⁹.

F. Znaniecki widzi możliwość współistnienia grup społecznych bez antagonizmów, tworząc wizję altruizmu zbiorowego w instytucji podobnej do Unii Europejskiej³⁰. Rolą wychowawców powinno być przygotowanie uczestników do życia w różnorodnej społeczności, gotowych do dobrowolnego pomagania i współdziałania. Interesujące jest spostrzeżenie F. Znanieckiego na temat braku antagonizmów w środowisku naukowców:

²⁴ M. Dudzikowa, S. Juszczyk (red.), *Pułapki epistemologiczne i metodologiczne w badaniach nad edukacją. Jak sobie z nimi radzić?*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2017.

²⁵ M. Ciechomski, XXXI Letnia Szkoła Młodych Pedagogów: *Problemy z własnym lub cudzym warsztatem pisarstwa naukowego*, „Parezja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN” 2017 nr 2, s. 159-165.

²⁶ F. Znaniecki, *Socjologia*, dz.cyt., s. 116.

²⁷ Tamże, s. 216.

²⁸ F. Znaniecki, *Socjologia*, dz.cyt., s. 218.

²⁹ Tamże, s. 223.

³⁰ Tamże, s. 237.

„(...) nie może być zasadniczych antagonizmów, jak nie ma ich np. pomiędzy grupami, zawiązanymi dla rozwoju twórczości naukowej w różnych specjalnych gałęziach wiedzy, i z tego samego powodu: mianowicie, postęp twórczy w jednej dziedzinie nie przeszkadza, lecz pomaga postępowi twórczemu w innych dziedzinach”³¹

Współczesne odczytanie tego fragmentu w kontekście wprowadzania współczynników kosztochłonności dyscyplin naukowych w „Konstytucji 2.0” powoduje silny dysonans, którego ilustracją jest stwierdzenie B. Śliwerskiego:

„Nie ma szans na współpracę naukową między humanistyką a naukami społecznymi, bo jest ona strukturalnie (prawnie i finansowo) niepożądana”³².

Warto podjąć refleksję czy i w jaki sposób zadanie wyznaczone przez Znanieckiego realizowane było w aktywności naukowej Profesor M. Dudzikowej? Odpowiadając twierdząco można stwierdzić, że świadczy o tym posiadana przez nią umiejętność uwzględniania różnych perspektyw w rozwiązywaniu problemów naukowych, co widoczne jest w tekstach wyjaśniających znaczenie idei interdyscyplinarności³³, a także w sięganiu po kategorie badawcze z innych dyscyplin wiedzy, na przykład wojskowości³⁴. Napisała o sobie:

„Staram się uprawiać pedagogikę interdyscyplinarnie (...). Studiuję przede wszystkim prace kulturoznawcze, etnograficzne, sięgam do prac z zakresu socjologii, filozofii, językoznawstwa, naukoznawstwa, politologii, no i psychologii”³⁵.

Duże znaczenie przywiązywała do realnej współpracy przedstawicieli różnych dyscyplin nauki. Można się o tym przekonać przeglądając wykaz autorów monografii wieloautorskich napisanych pod jej redakcją oraz nazwisk

³¹ Tamże, s. 225.

³² B. Śliwerski, *Protest przeciw niszczeniu humanistyki, nauk społecznych i uniwersytetów*, [https://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2019/01/protest-przeciw-niszzczeniu-humanistyki.html](https://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2019/01/protest-przeciw-niszczeniu-humanistyki.html) z dn. 29.01.2019.

³³ M. Dudzikowa, *Sytuacja problematyczna interdyscyplinarności w naukach społecznych i humanistycznych (z kryzysem w tle)*, w: A. Chmielewski, M. Dudzikowa, A. Grobler, *Interdyscyplinarnie o interdyscyplinarności. Między ideą a praktyką*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 16.

³⁴ M. Dudzikowa, S. Jaskulska (red.), *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej Co w zamian?* Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

³⁵ M. Dudzikowa, *O mojej miłości.....*, dz. cyt., s. 130.

wykładowców, których zapraszała na Letnie Szkoły Młodych Pedagogów. Dążyła w ten sposób do integracji ludzi nauki w codziennych wspólnych doświadczeniach posiłków, wycieczek, spacerów a przede wszystkim wymiany myśli. Wielokrotnie akcentowała różnicę między ideą Letniej Szkoły a klasycznymi konferencjami naukowymi słowami „konferencja nie zobowiązuje bowiem do wspólnoty, a Szkoła tak!”³⁶. Kolejnym dowodem na intuicyjne dążenie M. Dudzikowej do budowania społeczności naukowców, gotowych do dobrowolnego pomagania i współdziałania było powołanie w 2008 roku Zespołu Samokształceniowego i Samopomocy Koleżeńskiej Doktorów przy KNP PAN. Nietrudno zauważyć, że wprowadzone w tytule pojęcia są bliskie przesłaniu F. Znanieckiego o przeciwdziałaniu antagonizmów poprzez wzajemną pomoc i współdziałanie uczestników grup społecznych. Także umieszczona w nazwie kategoria „samokształcenia” jest ściśle związana z polem dociekań badawczych M. Dudzikowej, prezentowanych w książce „Praca młodzieży nad sobą”. Autorka, budując pole pojęciowe „pracy nad sobą”, odwołała się między innymi do definiowania przez F. Znanieckiego kategorii „samokształcenia” i „samowychowania” jako równorzędnych³⁷. Świadomie wprowadziła obie kategorie do wykazu celów i zadań działalności Zespołu, zachęcając innych do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom naruszającym ideę „universitas jako wspólnoty uczących się”³⁸. Szczegółowe zasady pracy Zespołu, wypracowane przez jego uczestników wspólnie z Profesorem M. Dudzikową, są przedmiotem opracowań autorstwa Ewy Bochno³⁹ - przewodniczącej Prezydium Zespołu. W tym miejscu przywołuję jedynie fragment tekstu, udowadniający możliwość współistnienia bez antagonizmów grup społecznych w środowisku akademickim, jak chciał F. Znaniecki:

³⁶ P. Zamojski, *Wspólnota*, dz. cyt., s. 57.

³⁷ M. Dudzikowa, *Praca młodzieży nad sobą. Z teorii i praktyki*, Spółka Wydawnicza TERRA, Warszawa 1993, s. 13.

³⁸ E. Bochno, I. Kopaczynska, *Zespół Samokształceniowy i Samopomocy Koleżeńskiej pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN – pięciolecie działalności z perspektywy kategorii refleksyjności*, „Pareja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN” 2014 nr 2, s. 127.

³⁹ E. Bochno, *Zespół Samokształceniowy Doktorów przy KNP PAN*, „Rocznik Pedagogiczny”, 2010 t. 33; E. Bochno, *Sprawozdania z działalności zespołów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Zespół Samokształceniowy i Samopomocy Koleżeńskiej Doktorów*, „Rocznik Pedagogiczny” 2015 t. 38; E. Bochno, *W odpowiedzi na potrzeby młodych...o Zespole Samokształceniowym i Samopomocy Koleżeńskiej pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN*, w: E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 483-488.

„Najistotniejszy jest jednak fakt, że jako Zespół mamy jednoznaczny, spójny system etyczny wspierany postawą etyczno-intelektualną Pani Profesor Marii Dudzikowej. Nieustanna zmiana ma charakter emancypacyjny, a zasilanie wspomnianej dynamiki społecznej zachodzi zwrotnie dzięki wymianie doświadczeń.”⁴⁰.

Zapobieganie działaniom pozornym w edukacji

Drugie zadanie społeczne, jakie stawia F. Znaniecki przed wychowującymi, dotyczy przeciwdziałania zjawisku „konserwatyzmu grup społecznych”⁴¹, wyrażającym się w zamknięciu na zmiany. Autor podobnie, jak w przypadku pierwszego zadania zauważa, że w cywilizowanym społeczeństwie nie jest możliwe unikanie styczności ze złożonością oddziaływań zarówno innych grup społecznych, jak i zmieniających się pod wpływem postępu technologicznego warunków życia i dóbr kultury. Apeluje do wychowawców, aby nie wymagali od wychowanków postaw konformistycznych blokujących rozwój, wywołujących lęk przed wyzwaniem przyszłości. Zauważa, że konsekwencją konserwatyzmu w wychowaniu może być porażka wychowanków w zetknięciu z nieznanym:

„młodzież (...) nieprzygotowana do nowych zadań, nie zdoła wytworzyć nic nowego na ich miejsce i zgubi siebie i grupę w chaosie poczynań, nie zogniskowanych w żadnym ideale, więc z góry skazanych na bezsilność”⁴².

Autor widzi szansę przełamania konserwatyzmu w wychowaniu poprzez realizowanie drugiego zadania społecznego w którym bierne „trwanie” zastąpione będzie dynamicznym „stawaniem się”⁴³. F. Znaniecki wyjaśnia jak rozumie ten proces – wychowawcy powinni tworzyć warunki do powstawania i realizowania „zadań twórczych”⁴⁴, rozumianych raczej jako postawa gotowości do zmiany, niż konkretne ćwiczenie. Właśnie ku pedagogom zwraca się z przesłaniem o wychowywanie wszystkich wychowanków na „twórców uspołecznionych”:

⁴⁰ E. Bochno, I. Kopaczyńska, *Zespół*, dz. cyt., s. 136.

⁴¹ Tamże, s. 230.

⁴² Tamże, s. 234.

⁴³ Tamże, s. 235.

⁴⁴ Tamże, s. 234.

„zdolnych do tworzenia, do współdziałania, do podporządkowania przodownikom i do przodowania. (...) I tylko twórcy społeczeństwu tak zorganizowanemu grupę zawiązać i podtrzymać mogą”⁴⁵.

Twórcze stawanie się dotyczy zatem codziennego działania w społeczności, dlatego zdaniem F. Znanieckiego kształtować taką postawę można u każdego wychowanka rozwijając „nawet drobny przyczynek twórczy jednostki”⁴⁶.

Przekonanie F. Znanieckiego o możliwościach rozwoju każdego człowieka wynika z samej idei współczynnika humanistycznego. Na przykład w „Metodzie socjologii” zwraca uwagę na jednoczesny wpływ środowiska społecznego i własnej aktywności społecznej osoby na sposób podejmowania przez nią roli społecznej⁴⁷. F. Znanieckiemu nie chodziło wyłącznie o wielkie role przywódców czy bohaterów narodowych, ale także „zwyczajnych” ludzi. Dlatego apelował, by badacze nie skupiali się wyłącznie na szukaniu laboratoryjnej prawdy o badanym, ale sprawdzali, w jaki sposób „jawi się w doświadczeniu własnym oraz innych w toku swoich relacji społecznych”⁴⁸. Realizował tę myśl w praktyce tworząc podstawy podejścia biograficznego w badaniach społecznych.

Opisane powyżej drugie zadanie społeczne prowadzi zatem do podjęcia wysiłku na rzecz dynamicznego, twórczego poszukiwania możliwości zmian w procesie wychowania. Postawa Profesor M. Dudzikowej była przykładem takiej aktywności. Przede wszystkim piętnowała fasadowość i trwanie zjawisk pozornych w edukacji⁴⁹, które przyrównać można do „konserwatyizmu” opisanego przez F. Znanieckiego. Przeciwdziała temu zjawisku poprzez nieustające poszukiwanie „palących problemów”⁵⁰ pomijanych celowo lub przez brak wrażliwości przez władze oświatowe. Ten wysiłek przyniósł efekt w postaci serii wydawniczej „Palące Problemy Edukacji i Pedagogiki”, do której zaprosiła

⁴⁵ F. Znaniecki, *Socjologia...*, dz. cyt., s. 236.

⁴⁶ Tamże, s. 237.

⁴⁷ F. Znaniecki, *Metoda socjologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2008, s. 151.

⁴⁸ Tamże, s. 154.

⁴⁹ M. Dudzikowa, *Użyteczność pojęcia działań pozornych jako kategorii analitycznej. Egzemplifikacje z obszaru edukacji (i nie tylko)*, w: (red.) M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbińska *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 27-82.

⁵⁰ Nazwa serii wydawniczej wydawanej przez Impuls pod tym tytułem, zainicjowana przez M. Dudzikową.

wielu autorów. M. Dudzikowa apelowała do młodych badaczy by nie myśleli „wąskotunelowo”⁵¹ ze strachu przed przekroczeniem bezpiecznego pola jedynie słusznych przekonań. Zachęcała uczestników Letnich Szkół czy seminariów naukowych by badać niezbadane, mówić za tych, którzy sami nie mogą mówić o sobie, podejmować trudne tematy, których inni boją się podjąć. Realizowała zatem przesłanie F. Znanieckiego o torowaniu drogi⁵² dla przeciwdziałania postawom konformistycznym na bieżąco aktualizując problemy warte poruszenia, ponieważ zdawała sobie sprawę, że „brak reakcji, odroczenie czy zaniechanie wyrządza szkody o daleko idących skutkach”⁵³.

Podsumowanie

Zainteresowania Pani Profesor miały swoje źródła w niekończącej się potrzebie samodoskonalenia i ciekawości świata. Rozmowy z M. Dudzikową zaczynały się zwykle od pytania: „czy masz ołówek...”, a kończyły pytaniem „co przeczytałeś ostatnio?”. Studia literaturowe były codzienną aktywnością Pani Profesor, dlatego zalecała „namysł wielokrotny” nad tekstami, powracanie nawet to książek „<zaczytanych> z nadzieją odkrycia czegoś, czego nie dostrzegłam wcześniej”⁵⁴. Podążając za słowami M. Dudzikowej sięgam ponownie po lektury polecane mi podczas spotkań.

Przywołując nazwisko F. Znanieckiego w tekście poświęconym recepcji twórczości M. Dudzikowej zachęcam do refleksji nad możliwością kontynuowania jego idei w realiach polskiej pedagogiki XXI wieku. Dokonana z konieczności wybiórcza analiza wątków znajdujących się w tekstach socjologa ukazała jedną z możliwych odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób lektury wybierane przez M. Dudzikową wpływały na jej zainteresowania naukowe. Podane przykłady świadczą o obecności humanistycznej perspektywy wychowania w aktywności naukowej Panią Profesor oraz ukazują młodym badaczom „narzędzia poznawcze”, z których warto korzystać w pracy naukowej. Mam tu na myśli szacunek dla słowa pisanego jako wspólnej publicznej własności duchowej, nieprzeliczalnej na punkty, a także szacunek dla wspólnoty naukowej. Gdy w 2018 roku Fundacja Naukowa

⁵¹ M. Dudzikowa, *Sytuacja problematyczna...*, dz. cyt., s. 23.

⁵² F. Znaniecki, *Socjologia...*, dz. cyt., s. 234.

⁵³ M. Dudzikowa, H. Kwiatkowska, *Wprowadzenie do serii Palące Problemy Edukacji i Pedagogiki*, w: (red.) M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falberska *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 13.

⁵⁴ M. Dudzikowa, *O mojej miłości...* dz. cyt., s. 88.

im. Floriana Znanięckiego⁵⁵ upamiętniła pierwsze wydanie „Chłopa polskiego w Europie i Ameryce”, wydarzenie zbiegło się ze 100-leciem Uniwersytetu Poznańskiego. Niestety nie było dane Profesor M. Dudzikowej uczestniczyć w tych wydarzeniach w jej rodzinnym mieście i na Uniwersytecie, myślę jednak, że zgodziłaby się ze słowami zawartymi w liście przewodnim konferencji „Kultura i Wychowanie. Floriana Znanięckiego Koncepcje i Recepcje”⁵⁶ :

Floriana Znanięckiego teorie, koncepcje oraz pomysły teoretyczne domagają się należnego potraktowania, ponownego poważnego rozpatrzenia. I to nie tylko w kategoriach historii myśli tej czy innej dyscypliny, lecz w kategoriach użytecznych narzędzi analitycznych oraz rzetelnych metod badawczych⁵⁷.

Bibliografia:

- Bochno E., Kopaczyńska I., *Zespół Samokształceniowy i Samopomocy Koleżeńskiej pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN – pięćdziesiąt lat działalności z perspektywy kategorii refleksyjności*, „Parecja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN” 2014 nr 2, s. 127-138.
- Bochno E., *Sprawozdania z działalności zespołów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Zespół Samokształceniowy i Samopomocy Koleżeńskiej Doktorów*, „Rocznik Pedagogiczny” 2015 t. 38.
- Bochno E., *W odpowiedzi na potrzeby młodych...o Zespole Samokształceniowym i Samopomocy Koleżeńskiej pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 483-488.

⁵⁵ Powołana w Poznaniu w celu kontynuowania dzieła Znanięckiego w miejscu pierwszej katedry socjologicznej w Polsce założonej przez niego w 1920 roku. <http://fundacja-znanięckiego.amu.edu.pl/fundacja/> z dnia 25.01.2019.

⁵⁶ Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura i Wychowanie. Floriana Znanięckiego Koncepcje i Recepcje” organizowana w Poznaniu 28 Listopada 2018r. pod Patronatem JM Rektora UAM Prof. Dr. Hab. Andrzeja Lesickiego w Ramach Obchodów 100-lecia Uniwersytetu Poznańskiego. Organizatorzy: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza W Poznaniu, Wydział Studiów Edukacyjnych, Zakład Metodologii Nauk o Edukacji, Zakład Poradnictwa Społecznego Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM oraz Towarzystwo im. Floriana Znanięckiego.

⁵⁷ http://metodologia.amu.edu.pl/pliki/konf_fz/Znanięcki_2018_INFO.pdf z dnia 25.01.2019.

- Bochno E., *Zespół Samokształceniowy Doktorów przy KNP PAN*, „Rocznik Pedagogiczny” 2010 t. 33.
- Chutorański M., Moroz J., Szwabowski O., *O idei Zeszytów Naukowych Letniej Szkoły Młodych Pedagogów*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 465-471.
- Ciechomski M., *XXXI Letnia Szkoła Młodych Pedagogów: Problemy z własnym lub cudzym warsztatem pisarstwa naukowego*, „Parezja. Czasopismo Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN” 2017 nr 2, s. 159-165.
- Dudzikowa M., Jaskulska S. (red.), *Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej Co w zamian?*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Dudzikowa M., Juszczak S. (red.), *Pułapki epistemologiczne i metodologiczne w badaniach nad edukacją. Jak sobie z nimi radzić?*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2017.
- Dudzikowa M., Kwiatkowska H., *Wprowadzenie do serii Pałce Problemy Edukacji i Pedagogiki*, w: (red.) M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbierska, *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 13.
- Dudzikowa M., *O mojej miłości do książek. Esej osobisty*, w: (red.) M. Dudzikowa, M. Nowak, *O pasjach cudzych i własnych – profesorowie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 85-144.
- Dudzikowa M., *Praca młodzieży nad sobą. Z teorii i praktyki*, Spółka Wydawnicza TERRA, Warszawa 1993.
- Dudzikowa M., *Inspiracje Brunerowskie*, w: (red.) M. Dudzikowa, R. Wawrzyniak-Beszterda, *Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 27-40.
- Dudzikowa M., *Sytuacja problematyczna interdyscyplinarności w naukach społecznych i humanistycznych (z kryzysem w tle)*, w: (red.) A. Chmielewski, M. Dudzikowa, A. Grobler, *Interdyscyplinarnie o interdyscyplinarności. Między ideą a praktyką*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 15-38.
- Dudzikowa M., *Użyteczność pojęcia działań pozornych jako kategorii analitycznej. Egzemplifikacje z obszaru edukacji (i nie tylko)*, w: (red.) M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbierska *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 27-82.

- Grzybowski P. P., *O elektronicznym „Międzyszkolniku” – na bis, całkiem poważnie i z przymrużeniem oka*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 473-481.
- Hałas E., *Klasyczna socjologia kulturowa: nowe odczytanie spuścizny Floriana Znanieckiego*, „*Studia Socjologiczne*” 2005 nr 3.
- Korzeniecka-Bondar A., Tołwińska B., *Poprzeczka podniesiona wysoko- czyli jak powstała i funkcjonuje „Parezja. Czasopismo Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN”*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *Nauka wspólnota uczących się. XXX-lecie Letniej Szkoły Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 499-511.
- Kulczycki E., *Uważajcie na OSzustów w czasopismach*, w: <http://ekulczycki.pl/teoria_komunikacji/uwazajcie-na-oszustow-w-czasopismach/> z dn. 29.01.2019.
- Szymański M. J., *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
- Śliwerski B., *Cztery orientacje badawcze w teoriach wychowania*, w: (red.) Z. Kwieciński, B. Śliwerski, *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005, s. 28-50.
- Śliwerski B., *Ostatnie pożegnanie Profesor Marii Dudzikowej, ale ponadczasowa recepcja jej dzieł naukowych*, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2018/11/ostatnie-pozegnanie-profesor-marii.html> z dn. 27.01.2019.
- Śliwerski B., *Pedagogika ogólna*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
- Śliwerski B., *Prawie naukowe czasopisma w procesie grantozny, punktozy i impaktfaktorozy*, w: *Tenże, Habilitacja. Diagnoza, procedury, etyka, postulaty*, Impuls, Kraków 2017, ss. 135-137.
- Śliwerski B., *Protest przeciw niszczeniu humanistyki, nauk społecznych i uniwersytetów*, <https://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2019/01/protest-przeciw-niszczению-humanistyki.html> z dn. 29.01.2019
- Zamojski P., *Wspólnota uczących się. O Letniej Szkole Młodych Pedagogów rozmawiają Profesor Maria Dudzikowa oraz Profesor Tadeusz Lewowicki*, w: (red.) E. Bochno, A. Korzeniecka-Bondar, *O budowaniu kapitału ludzkiego i społecznego w środowisku naukowym. 25-lecie Letniej Szkoły Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 37-48.
- Znaniecki F., *Metoda socjologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2008.

Znaniński F., *Socjologia wychowania*, T. 1 i T. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Znaniński F., *Wstęp do socjologii*, PWN, Warszawa 1988.

Important reading list. The thoughts on the areas of the academic activity of Maria Dudzikowa inspired by The Sociology of Education by Florian Znaniński

The thoughts on the areas of the academic activity of Maria Dudzikowa inspired by The Sociology of Education by Florian Znaniński

The aim of the article is to trigger reflection on the message of Maria Dudzikowa about careful study of literature by young researchers. The article was inspired by memories of conversations with the professor among and next to books - in literal or symbolic meaning. The subject of the analysis are selected texts by Florian Znaniński - one of many authors of „significant reading”, which she encouraged to reach. The direction of considerations is determined by the connections between the issues raised in „Sociology of education” and problem areas that M. Dudzikowa dealt with.

Keywords: Maria Dudzikowa, Florian Znaniński, literary analysis.

Lektury znaczące. Refleksja nad obszarami aktywności naukowej Marii Dudzikowej inspirowana socjologiczną teorią wychowania Floriana Znanińskiego

Refleksja nad obszarami aktywności naukowej Marii Dudzikowej inspirowana socjologiczną teorią wychowania Floriana Znanińskiego

Celem artykułu jest wywołanie refleksji nad przesłaniem Marii Dudzikowej o uważnym studiowaniu literatury przez młodych badaczy. Inspiracją stały się wspomnienia rozmów z Panią Profesor wśród i obok książek – w dosłownym lub symbolicznym znaczeniu. Przedmiotem analiz są wybrane teksty Floriana Znanińskiego- jednego z wielu autorów „lektur znaczących”, do których sięgania zachęcała. Kierunek rozważań wyznaczają powiązania pomiędzy zagadnieniami poruszonymi w „Socjologii wychowania” a obszarami problemowymi, którymi zajmowała się M. Dudzikowa.

Słowa kluczowe: Maria Dudzikowa, Florian Znaniński, analiza literaturowa.